

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. СВІТОВА ПОЛІТИЧНА ДУМКА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ, СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

План

1. Політичні ідеї у країнах Стародавнього Сходу: конфуціанство, даосизм.
2. Розвиток політичної думки у Стародавній Греції: порівняльний аналіз поглядів Платона й Аристотеля.
3. Особливості політико-релігійних доктрин середньовіччя: А. Блаженний, Ф. Аквінський.
4. Політичні вчення епохи Відродження: Н. Макіавеллі.
5. Роль утопічних ідей у світовій політичній думці: на прикладі праць Т. Мора і Т. Кампанелли.

Ключові поняття: аристократія, демократія, деспотія, макіавеллізм, олігархія, охлократія, плутократія, політія, теократія, тиранія, тімократія.

Методичні вказівки до семінарського заняття:

1. Знайомство з історією політичної думки слід починати із вчень Стародавнього Сходу, і перш за все, Китаю. Студентам необхідно визначити загальні риси, притаманні давнім китайським вченням, дати коротку характеристику основним релігійно-філософським школам та більш детально слід зупинитись на вивченні ідей конфуціанства та даосизму. Варто звернути увагу на те, що підготовка до семінару передбачає зосередження саме на політичних поглядах представників цих вчень (походження держави, форми держави, образ правителя, відносини між правителями й підданими, питання власності тощо).

2. Підготовка другого питання передбачає знайомство з двома основними течіями політичної філософії Стародавньої Греції: (раціонально-ідеалістичною та стихійно-матеріалістичною) на прикладі вчень Платона й Аристотеля. Необхідно зробити порівняльний аналіз їх поглядів (бажано у вигляді таблиці), звернувши увагу на сутність, походження і функції держави, соціальну структуру суспільства, приватну власність, правильні й неправильні форми держави, ідеальну форму правління.

3. Вивчаючи третє питання, необхідно уявити головні особливості політичної думки Середньовіччя: теологічне тлумачення політичних інститутів і процесів, проголошення верховенства релігії над світською владою. На прикладі релігійної доктрини Августина Блаженного студенти повинні розкрити суть християнської концепції двох держав: божої і земної, звернути увагу на характеристику ним державної влади, вчення про передвизначення та вимогу підпорядкування світської влади церкві. Далі слід

ознайомитись з політико-релігійною доктриною Фоми Аквінського, визначити її наступність (ідеї Аристотеля) та новизну.

4. Вивчення питання слід почати з характеристики змісту епохи Відродження (повернення до античної спадщини, антропоцентризм, гуманізм, зародження буржуазних відносин). Студенти повинні усвідомити, що саме з творчості Н. Макіавеллі починається етап формування буржуазної політичної думки, яка розглядає політику як самостійне явище, вільне від релігії. Слід розглянути ідеї Н. Макіавеллі щодо сутності, походження та форм держави та порівняти їх з ідеями античних філософів. Безумовно, окрему увагу треба звернути на те, що Н. Макіавеллі увійшов в історію як засновник макіавеллізму - політичної ідеології, яка нехтує нормами моралі для досягнення політичних цілей. Студентам варто подумати над причинами таких «аморальних» поглядів філософа.

5. Для розкриття п'ятого питання необхідно коротко охарактеризувати історичні умови виникнення раннього утопічного соціалізму (зародження капіталістичних відносин, буржуазні революції в Європі). Погляди Т.Мора студенти вивчають на прикладі ідеального життєвого укладу «утопійців», визначаючи його позитивні й негативні риси. Далі слід ознайомитись з особливостями ідеального суспільного устрою «Міста сонця» Т.Кампанелли. Бажаним є порівняти між собою обидві утопічні концепції. Також студенти повинні пояснити, чому ранній утопічний соціалізм характеризують як «зрівняльний», «аскетичний» та «спартанський».

Питання для дискусії:

1. Чим відрізняються погляди Платона та Аристотеля на функції держави, соціальну структуру суспільства і приватну власність?
2. Чому політичні ідеї Середньовіччя мали релігійний характер?
3. Чому ранній утопічний соціалізм характеризують як «зрівняльний» та «спартанський»?
4. Який вплив мають політичні вчення Стародавньої Греції та Середньовіччя на сучасний розвиток політичних теорій?
5. Чи можна вважати Н. Макіавеллі прихильником аморалізму в політиці?

Тема 3. РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ XVII - поч. XX ст.

План

1. Теорії природного права та суспільного договору у працях Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж. Ж. Руссо.
2. Теорія розподілу влади у працях Дж. Локка і Ш. Л. Монтеск'є (спільне й відмінне).
3. Лібералізм як політична течія.

4. Консерватизм як доктрина захисту традицій та одвічних цінностей.
5. Класичний марксизм: взаємозв'язок економіки й політики.

Ключові поняття: консерватизм, лібералізм, марксизм, народний суверенітет, правова держава, природні права людини, Просвітництво, суспільний договір.

Методичні вказівки до семінарського заняття:

1. Готуючись до першого питання, необхідно дати загальну характеристику епохи Просвітництва, визначити, в чому проявляються корінні відмінності політичних поглядів епохи Просвітництва від попередніх етапів розвитку політичної думки. Студентам необхідно з'ясувати, чому в суспільній думці замість теорії божественного походження держави виникає концепція суспільного договору, яке вона знайшла втілення у працях Т.Гоббса, Дж.Локка і Ж.-Ж.Руссо. Слід звернути увагу на вирішення філософами таких питань, як характеристика додержавного стану суспільства, мета й причини створення держави, можливість опору верховній владі, краща форма державного правління тощо. Далі необхідно визначити сутність поняття «природні права людини» та пояснити, чому саме Дж.Локка вважають засновником класичного лібералізму. Окремої уваги потребує знайомство з поняттями «суверен» і «суверенітет» (держави, народу, особи). Слід визначити відмінності у трактовці суверенітету у працях Т.Гоббса і Ж.Ж.Руссо.

2. Вивчення другого питання передбачає знайомство з теоріями розподілу влади Дж.Локка і Ш.Л.Монтеск'є. Важливо визначити, чому в становленні нового буржуазного ладу чільне місце посідає саме теорія розподілу влади і яку роль вона відіграла у розвитку буржуазного демократичного суспільства і держави. Студентам необхідно порівняти погляди філософів з даного питання, виділити спільне і відмінне в їхніх теоріях. Між іншим слід порівняти їхні погляди щодо форм розподілу влади, їх ієрархії, функцій, можливого взаємного впливу. Бажано порівняльний аналіз оформити у вигляді таблиці.

3. Аналізуючи природу лібералізму, необхідно звернути увагу на час і умови його виникнення, прослідкувати наступність у розвитку ліберальних теорій XVII - XIX ст.ст., визначити соціальну базу прихильників ліберальних поглядів. Студенти повинні засвоїти головні принципи лібералізму: демократичні свободи, приватна власність, вільна підприємницька діяльність, парламентаризм тощо.

Слід дати характеристику поглядів найбільш відомих представників лібералізму XIX ст.: Б.Констана (питання політичної свободи, поділу влади), А. де Токвіля (проблеми демократії), І.Бентама («утилітаризм», проблеми поділу влади).

На конкретних прикладах з історії треба проілюструвати значення для

людства ліберальних ідей і вчень (французька Декларація прав людини і громадянина, Конституції США і Франції, провідні позиції ліберальних політичних партій).

4. Вивчаючи четверте питання, студенти мають пам'ятати, що в основу політичних концепцій консерватизму покладено ідею збереження традиційних правил, норм поведінки, ієрархії влади, соціальних і політичних структур та інститутів. Для характеристики часу й умов виникнення консерватизму, визначення соціальної бази його прихильників важливо з'ясувати, що консерватизм став реакцією феодално-аристократичних кіл на загрозу засадам феодалізму, традиційним цінностям, способу життя й мислення. На прикладі поглядів Е.Берка слід визначити головні ідеї консерватизму (традиціоналізм, ідеї поступової еволюції, превентивних реформ, засудження революцій тощо).

Далі студенти повинні прослідкувати зв'язок між значними соціально-економічними змінами в середині XIX ст. (переростання капіталізму в імперіалістичну стадію, загострення класової боротьби) і розколом консерватизму на традиційний і реформістський напрями. Слід порівняти їх, виділивши спільні й відмінні риси.

5. Ознайомлення із сутністю політичної теорії марксизму необхідно почати з характеристики умов виникнення вчення в 40-рр. XIX ст. та ідейних попередників марксизму (критично-утопічних вчень А. Сен-Симона, Ш. Фур'є, Р. Оуена). Далі слід розкрити сутність двох відкриттів К. Маркса: матеріалістичного розуміння історії та теорії додаткової вартості. Студенти повинні визначити основні риси марксизму, для чого слід з'ясувати головну ідею марксизму – ідею всесвітньо-історичної ролі пролетаріату, розкрити сутність вчення про державу диктатури пролетаріату, дати характеристику майбутнього комуністичного устрою.

Далі необхідно проаналізувати внесок В. Леніна до марксистської теорії: розкрити сутність закону нерівномірності економічного і політичного розвитку капіталізму в період імперіалізму, дати характеристику вчення про партію нового типу, з'ясувати сутність Республіки Рад як державної форми диктатури пролетаріату.

Питання для дискусії:

1. Який вплив мають політичні вчення **епохи Просвітництва** на сучасний розвиток політичних теорій?
2. Що дає підстави вважати Дж.Локка засновником сучасного лібералізму?
3. Чим можна пояснити популярність поглядів Ж.Ж.Руссо саме під час Французької буржуазної революції?
4. Чому саме в епоху Просвітництва з'являються такі ідеології, як лібералізм і консерватизм? У чому причини появи різноманітних політичних доктрин?
5. Що є спільного і розбіжного в концепціях лібералізму та консерватизму?

6. Як Ви гадаєте, які основні цінності консерватизму можуть стати в пригоді при розбудові Української держави?
7. Висловіть своє ставлення до політичної доктрини марксизму.

Тема 4. **ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ**

План

1. Політична думка періоду Київської Русі.
2. Політична думка в Україні за литовсько-польської доби – *на самотійне вивчення*
3. Ідеї свободи і демократії українського козацтва. Конституція П. Орлика.
4. Розвиток революційно-демократичних ідей у ХІХ ст.:
 - а) Кирило-Мефодіївське товариство;
 - б) громадівці (М. Драгоманов).
5. Політичні концепції українських мислителів поч. ХХ ст.
 - а) соціалістичні (М. Грушевський, В. Винниченко);
 - б) консервативні (В. Липинський);
 - в) націоналістичні (М. Міхновський, Д. Донцов).

Ключові поняття: націоналізм, класократія.

Методичні вказівки до семінарського заняття:

1. Готуючись до першого питання, слід усвідомити, що давні, початкові періоди розвитку політичної думки східних слов'ян є спільними для трьох сучасних народів – українського, російського та білоруського. Студентам необхідно назвати і охарактеризувати найважливіші пам'ятки суспільно-політичної думки княжих часів: «Повість минулих літ», «Слово про закон і благодать», «Руська правда», «Повчання Володимира Мономаха», «Слово про похід Ігорів» та ін. Треба звернути увагу на погляди авторів щодо походження держави і князівської влади, стосунків між церквою і державою, єдності та суверенності політичної влади, об'єднання удільних князівств навколо великого київського князя, самотійності й незалежності Русі. Важливим завданням є визначення основних суспільно-політичних ідей періоду Київської Русі (необхідності політичного об'єднання руських земель, припинення міжусобної боротьби тощо). Студентам варто звернути увагу на тісний взаємозв'язок і взаємовплив російських, українських і європейських політичних концепцій.

2. Перш за все, необхідно охарактеризувати особливі історичні умови, в яких опинилися українські землі в ХІV - І пол. ХVІІ ст. (українська державність в цей час була поглинута Литвою та Польщею), виділити два

окремих періоди: литовський та польський, визначити характерні риси кожного з них. Варто уяснити, що політична, а потім і релігійна унії Литви з Польщею кардинально змінили статус українських земель та спричинилися до бурхливого розвитку української політичної думки. Студентам слід звернути увагу на поширення ідей гуманізму, ознайомитись з поглядами С.Оріховського-Роксолана (ідеї природного права, «піраміди влади»). Спроби колонізації українських земель викликали розвиток української полемічної літератури, у якій треба виділити два напрями: за унію (П.Скарга) та проти неї (Х.Філалет, І.Вишенський).

3. Після короткої характеристики історичного періоду та місця і ролі козацтва в історії України слід проаналізувати погляди українських мислителів козацько-гетьманської доби на державно-правовий розвиток України. Особливу увагу при вивченні цього питання треба звернути на погляди П.Орлика, що знайшли вираз у Конституції 1710 р. Студенти повинні знати її структуру, основний зміст, виділити головні прогресивні ідеї (обмеження влади гетьмана, представницьке управління, поділ влади, закріплення прав і свобод особи тощо), визначити її характер (демократичний) та значення (обґрунтування ідеї незалежності України як суверенної держави).

4. Характеристика історичного періоду (початок національного відродження, зростання політичної активності в I пол. XIX ст.) дозволить студентам виділити характерні риси української політичної думки XIX ст., визначити її революційно-демократичний характер. Особливу увагу слід звернути на політичну доктрину Кирило-Мефодіївського товариства: визначити провідні ідеї братства (український месіанізм, слов'янське об'єднання у формі слов'янської республіканської федерації), дати характеристику двох течій всередині товариства.

Прослідкувати наступництво у розвитку української політичної думки студенти зможуть під час ознайомлення з поглядами громадівців, на прикладі політичної концепції М.Драгоманова. Треба розкрити поняття «громада», «громадівський соціалізм», визначити ліберальні ознаки соціалістичного ідеалу М.Драгоманова (поділ влади, парламентаризм, демократичні права і свободи).

5. Метою п'ятого питання є порівняння поглядів представників різних ідеологічних течій в українській політичній думці I пол. XX ст. При підготовці варто ознайомитися із авторськими текстами М.Грушевського, М.Драгоманова, В.Винниченка, В.Липинського, Д.Донцова й ін., тому що саме вони дають найбільш повне уявлення про історичні умови і погляди авторів на політичні процеси. Треба звернути увагу на суперечливість спроб українського державного будівництва на початку XX ст. Оскільки націоналізм завжди є однією з головних складових державного будівництва й офіційної ідеології, необхідно проаналізувати український націоналізм XIX–XX ст. з погляду забезпечення існування незалежної української державності і з'ясувати причини невдач Центральної Ради і Гетьманату саме в області державного будівництва.

Питання для дискусії:

1. У чому полягає спільність та відмінність в поглядах на майбутнє України М.Костомарова і М.Драгоманова?
2. Порівняйте державотворчі ідеї українських консерваторів та націоналістів. Як вони визначали поняття «нація»?
3. Розкрийте основні віхи формування української національної ідеї. Які події були найбільш значимими у цьому процесі?
4. Розкрийте роль націоналістичних ідей в історії України.